

Рівненська обласна рада

Управління культури і туризму Рівненської облдержадміністрації

КЗ «Рівненський обласний краєзнавчий музей» РОР

КЗ «Культурно-археологічний центр «Пересопниця» РОР

АРХЕОЛОГІЧНІ ЗОШИТИ З ПЕРЕСОПНИЦІ

ВИПУСК 9

ПЕРЕСОПНИЦЯ ● 2024

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

УДК 902 (477. 81)

А - 874

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
КЗ «Культурно-археологічний центр «Пересопниця» РОР*

Редакційна колегія

Прищепа Б. А.,	д.і.н.	–	голова редколегії
Луц В. Д.		–	член редколегії
Морозова О. В.		–	член редколегії

Археологічні зошити з Пересопниці.

А - 874 Зб. наук. праць. Вип. 9. / За ред. Б. А. Прищепи. Рівне: «Волинські обереги», 2024. 160 с. + іл.

ISBN

Збірник приурочений до 875-річчя першої літописної згадки про Пересопницю. Опубліковано нові матеріали, отримані під час археологічних досліджень на території України.

Для археологів, істориків, краєзнавців та всіх шанувальників давньої історії Волині.

УДК 902 (477. 81)

Відповідальний за випуск

Іван Солодуха

Комп'ютерна верстка та дизайн

Віктор Луц, Ольга Морозова

Художнє оформлення обкладинки, обробка ілюстрацій

Віктор Луц

На обкладинці – амфора бронзового віку (III–II тис. до н. е), виявлена під час археологічних досліджень в селі Пересопниця у 2023 році. Зберігається у фондах Культурно-археологічного центру «Пересопниця».

ISBN

© КЗ «Культурно-археологічний центр
«Пересопниця» РОР, 2024

Юрій Пшеничний   **НОВІ ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ
МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ
ЛІТОПИСНОГО МІСТА ДУБЕН
НА ОСНОВІ ШУРФУВАННЯ
У 2023 р.**

Археологічні дослідження Дубенського замку нерозривно пов'язані із комплексами і матеріалами давньоруського часу. Вони характеризують більш давній період минулого, коли ця ділянка була зайнята забудовою і захисними спорудами літописного міста Дубен. Археологічні розкопки в бастионному замку були започатковані в 1995 р. Ігорем Свешніковим та продовженні в 1997 р. Вірою Гупало. Тоді два розкопи було закладено в південно-східній частині подвір'я (рис. 1, 1, 2). Згідно задокументованої інформації в культурному шарі розкопів найбільш добре були виражені збірки горщиків з манжетоподібними та валикоподібними вінцями [8, с. 22; 1, с. 24]. Це узгоджується з датуванням досліджених тут об'єктів, що були датовані відповідно першою половиною X ст., кінцем X — першою половиною XI ст. та першою половиною XII ст.

На схід від бастионного замку знаходиться територія дитинця літописного Дубена*. В другій половині XX ст. вона була перепланована та забудована трикотажною фабрикою і районними електромережами [7, с. 36]. На північно-східній частині дитинця, що зайнята під городи, було проведено розвідки Богданом Прищепою в 1984 р. та автором в 2011 р. [4, с. 22; 6, с. 8]. У результаті них виявлено збірки кераміки з вираженим хронологічним діапазоном від X — до першої половини XIII ст. У 2007 р. на південному схилі дитинця закладався шурф (рис. 1, 7). У ньому на глибині 1,5–1,8 м зафіксовано добре збережений культурний шар із знахідками давньоруського періоду. Виявлено фрагменти посуду, виготовленого на гончарному крузі та пряслице з рожевого пірофілітового сланцю. Матеріал відноситься до X — першої половини XI ст. і XII — першої половини XIII ст. У 2015 р. автором проведено розкопки на ділянці території підприємства районних електромереж, забудова якого охоплює значну частину дитинця (рис. 1, 3). У розкопі було виявлено рештки заглибленої споруди, датованої першою половиною XI ст. (об'єкт 3) та нішоподібну піч XI — першої половини XIII ст., вирізану у материковому суглинку на схилі (об'єкт 2) [5, с. 147–153].

* Взято під охорону держави як пам'ятку національного значення «Городище літописного м. Дубно IX–XIII ст.». Охоронний № 17004-Н.

топографічного забарвлення з урахуванням якого і потрібно розглядати спостереження і матеріали, викладені у запропонованій статті.

У 2023 р. шурф було закладено у північній частині подвір'я бастионного замку, на відстані 14,1 м на південний захід від стіни палацу князів Любомирських (рис. 1, 8). Відносно цієї будівлі він був розташований навпроти четвертого вікна від заходу. Орієнтація шурфу просторово вписується у сучасну планувальну ситуацію подвір'я замку. Він був припасований майже до самого бордюру (0,4 м від нього) північно-східної сторони квітника, таким чином його північна стінка мала незначне відхилення на схід. Шурф доведено до глибини 3,7 м.

Стратиграфія культурних нашарувань у шурфі має наступний вигляд (рис. 2; 3):

Шар 1. 0–0,07 м — асфальт.

Шар 2. 0,07–0,13 м — підсипка із щебеню.

Шар 3. 0,08–0,2 м — підсипка сірого кольору утворена сумішшю піску і чорнозему. Асфальтове покриття було зроблено у період розміщення у замку військової частини в роки СРСР. Перед його укладенням з'явилися підсипки, представлені шарами 2 і 3.

Шар 4. 0,07–0,37 — насипний сірий ґрунт з включенням дрібних фрагментів цегли і штукатурки.

Шар 5. 0,27–0,5 м — щільний ґрунт, утворений дрібними фрагментами цегли, вапняного розчину і крейди. Формування шару 4 і шару 5 пов'язане із різними етапами відбудови споруд замку у 30-х рр. ХХ ст.

Шар 6. 0,41–1,02 м — насипний сірий ґрунт з включенням меншої кількості дрібних фрагментів цегли і штукатурки на відміну від шару 4.

Шар 6а. цем'янковий розчин із включенням фрагментів цегли.

Шар 6б. Світло-сірий пісок. Шаром 6, включно із належними до нього шарами 6а і 6б було, схоже було вирівняно давніше заглиблення на ділянці прилеглої до південної сторони палацу Любомирських. Така велика кількість насипного ґрунту з цем'янковим розчином могла з'явитися у час масштабних будівельних робіт та території замку, здійснених під час перебування тут 41-го Селенгінського піхотного полку між 1870–1914 роках.

Шар 7. 0,67–1,12 м. Гумусований ґрунт чорного кольору, товщиною 0,03–0,1 м. Археологічних знахідок у ньому не знайдено, тому це ускладнює датування шару. Однак можна сказати, що він природнього походження і утворився в часи стабільного функціонування замкового подвір'я у період другої половини ХVІІІ — першої половини ХІХ ст. Шар перерізаний ямою для зберігання вапна (об'єкт 1) по західному профілі шурфу.

Шар 8. 0,7–1,27 м. Підсипка з жовто-сірого лесоподібного суглинку зі стерильним наповненням. По західному профілі шурфу цю підсипку перерізає яма для зберігання вапна (об'єкт 1). Матеріали із заповнення цієї ями представлені фрагментами стінок світлих горщиків, що прикрашені комбінаціями орнаментів описки. Вінце одного горщика рівно відхилене назовні, має невеличкий гострий виступ з внутрішньої сторони при переході до тулуба (рис. 4, 1). Фрагмент фаянсової тарілки, прикрашений рослинними орнаментами синього кольору (рис. 4, 3). Знайдені вироби характерні для ХVІІІ ст., але цілком могли побутувати і у першій половині ХІХ ст. Однак, вважаємо за можливе звзвити час використання об'єкту 1 до другої половини ХVІІІ — першої половини ХІХ ст. і пов'язати із проведенням будівельних чи ремонтних робіт

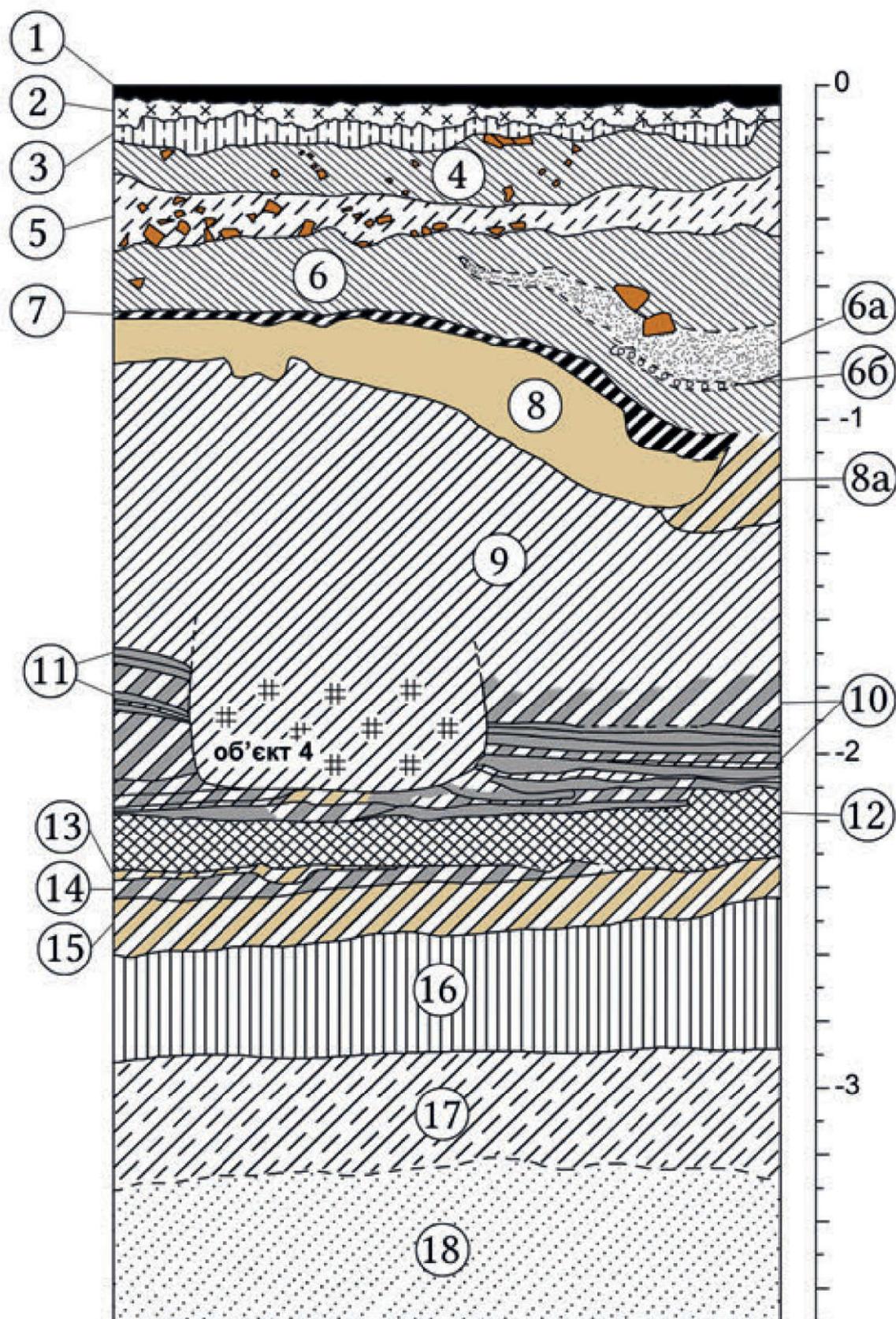

Рис. 2. Дубенський замок, шурф 2023 р., стратиграфія північної стінки.
Числами подано нумерацію шарів відповідно до тексту

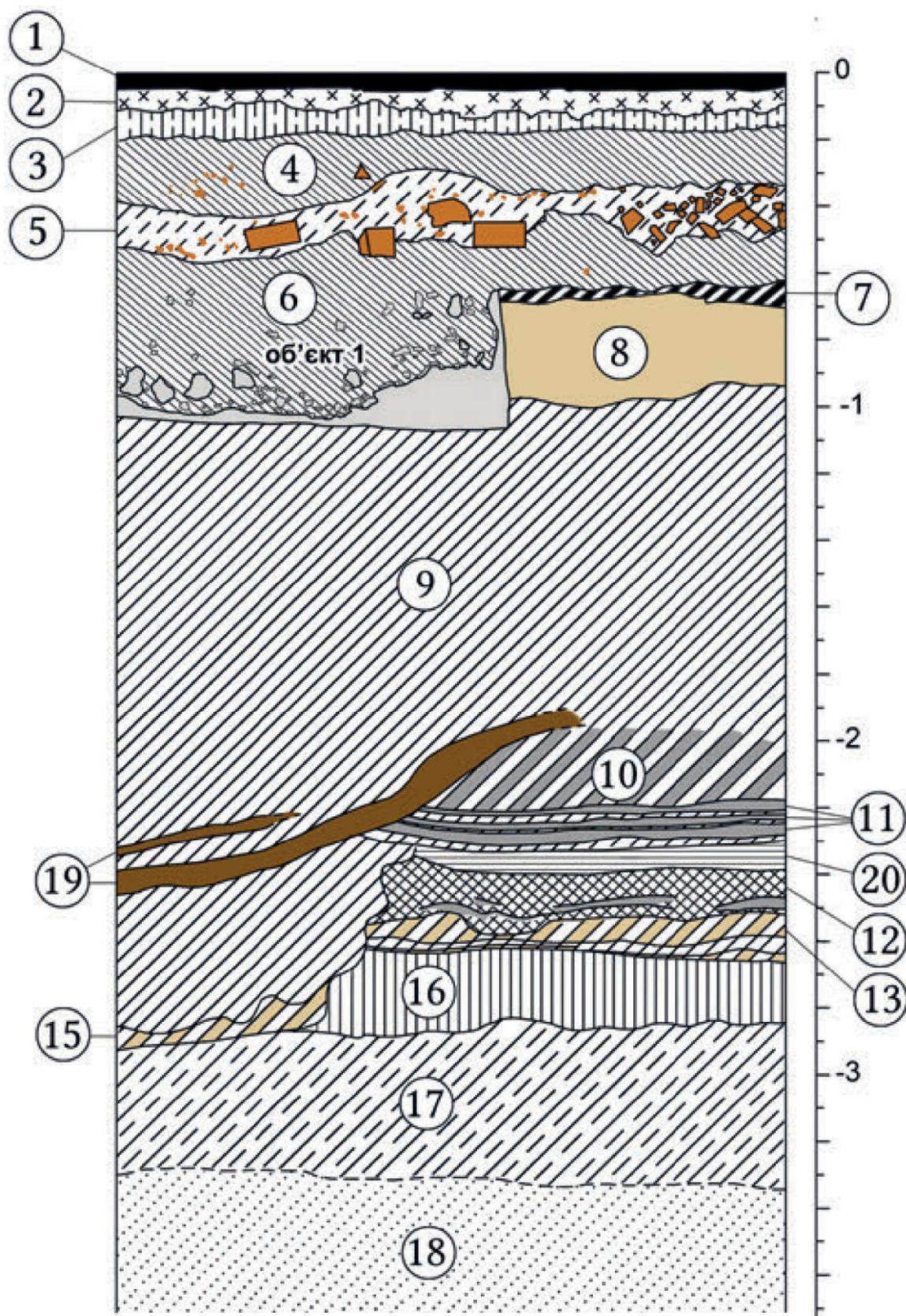

Рис. 3. Дубенський замок, шурф 2023 р., стратиграфія західної стінки.
Числами подано нумерацію шарів відповідно до тексту

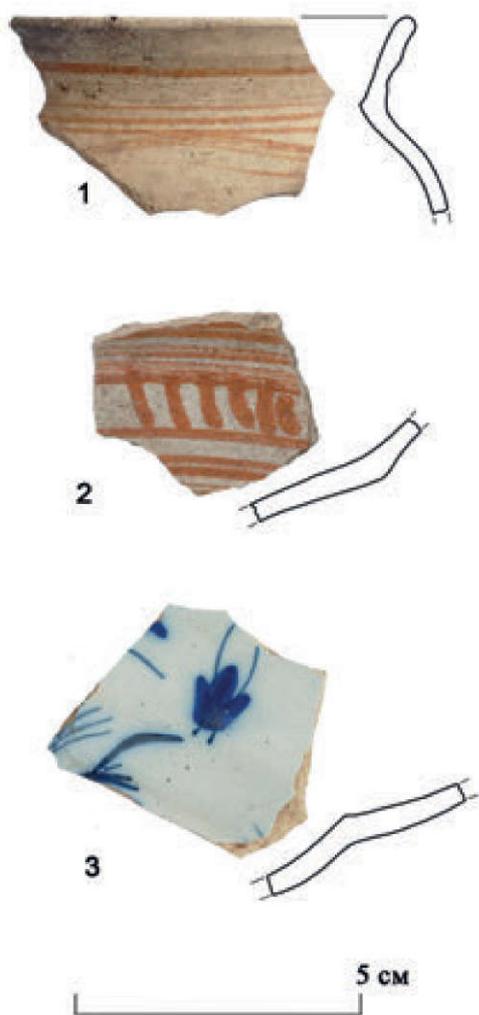

Рис. 4. Фрагменти кераміки і фаянсу із заповнення об'єкту 1

у палаці князів Любомирських. Датування цього об'єкту дає верхню хронологічну межу для часу утворення підсипки із суглинку. У північній стінці добре помітно, що підсипка має горизонтально зрізаний верхній край, внаслідок чого її товщина тут менша. Таким чином можна припускати, що перед формуванням шару 7, на ділянці зрізали вершину штучного невисокого валу чи горба, що був насипаний тут у раніший час.

Шар 8а. 1,04–1,34 м. Підсипний ґрунт, утворений сумішшю лесоподібного суглинку та чорнозему.

Шар 9. 0,81–1,78 м. Темно-сірий гумусований ґрунт з домішкою дрібних вугликів і вкрапленням лесоподібного суглинку. Шар взагалі не містив матеріалів періоду пізнього середньовіччя. Натомість у ньому виявлено велику кількість фрагментів кераміки Давньої Русі, що й визначає нижню часову межу його утворення. У профілі північної і південної стінки він має чіткий вигляд валу. На нижньому рівні цього шару відзначено присутність двох об'єктів 3 і 4, які датуються відповідно XII — першою половиною XIII ст. та XI — початком XII ст. Цей вал був сформований або у період XII–XIII ст. після припинення існування об'єкту 3, або ж на початку будівництва старого замку князів Острозьких, однак тоді дана ділянка мала би бути необжитою людьми. Цілком

вірогідно, що у зв'язку із цими роботами потім зробили стерильну підсипку із суглинку, що нероздільно залягає поверх шару 9.

Шар 10. 0,78–0,92 м. Сірий ґрунт, утворений сумішшю гумусу та попелу.

Шар 11. Тонкі прошарки попелу, які залягають від глибини –0,68 і до 2,2 м один поверх одного, або чергуючись із окремими прошарками шару 10. Всього у північній стінці виділено шість прошарків шару 11.

Шар 12. 2,1–2,27 м. Шар гумусу, заповнений дрібними вугликами і печиною.

Шар 13. 2,35–2,4 м. ґрунт, утворений сумішшю лесоподібного суглинку та гумусу.

Шар 14. 2,35–2,42 м. Сірий ґрунт, утворений сумішшю гумусу та попелу, ідентичний до шару 10. Шари 10–14 становлять заповнення об'єкту 2 X–XI ст., який було знищено пожежею.

Шар 15. 2,3–2,6 м. Підсипний ґрунт з лесоподібного суглинку світло-сірого кольору із домішкою гумусу.

Шар 16. 2,42–2,9 м. Чорний гумусований ґрунт.

Шар 17. 2,9–3,3 м. Брунатно-чорний гумусований ґрунт.

Шар 18. 3,2–3,7 м. Сірий дегумусований передматериковий ґрунт.

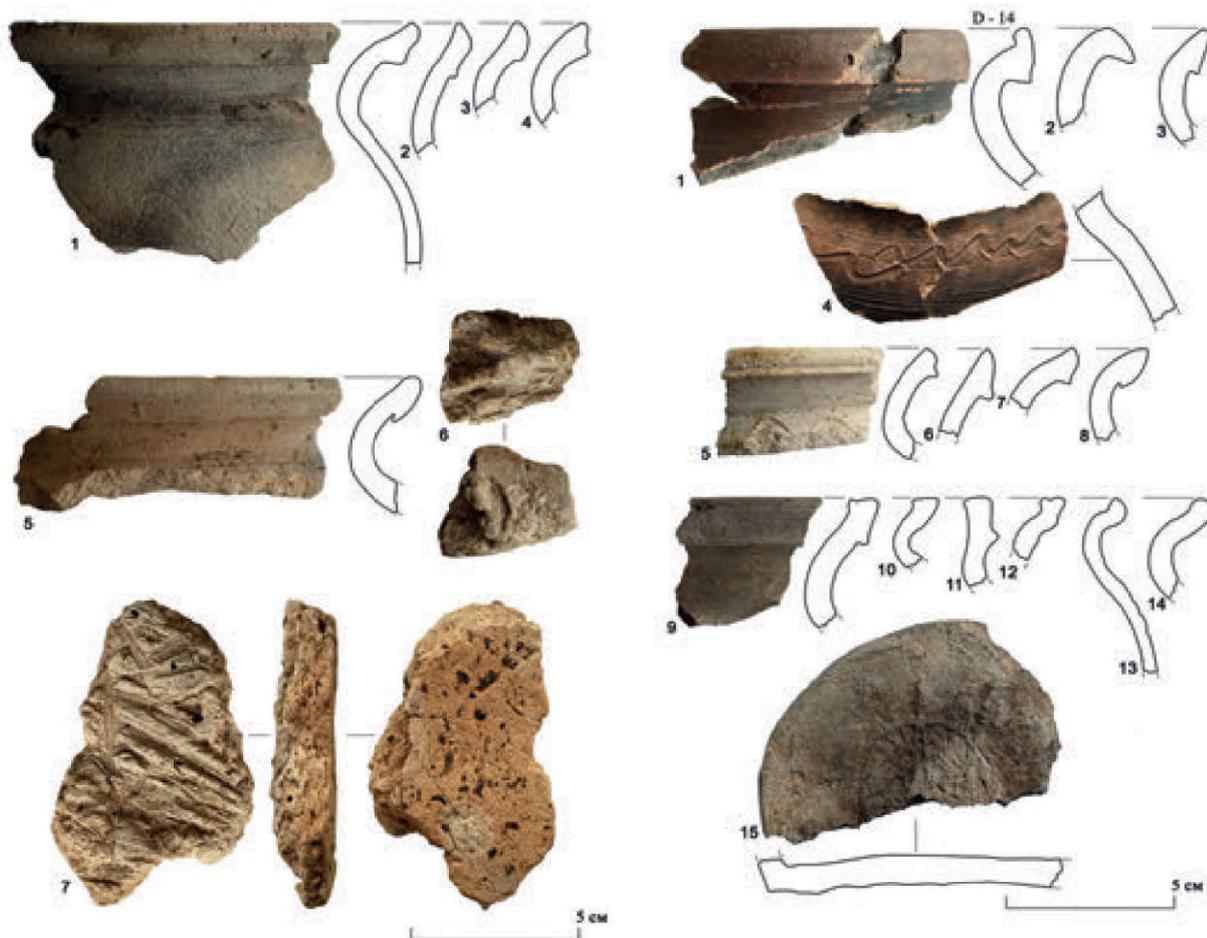

Рис. 5. Знахідки з об'єкту 2. 1–5 – кераміка;
6, 7 – обпалена глиняна обмазка

Рис. 6. 1–4 – знахідки з об'єкту 2;
5–15 – знахідки з шару 9. Кераміка

Шар 19. Органічний ґрунт, темно-каштанового кольору, який виявлено у верхньому рівні заповнення об'єкту 3.

Шар 20. Виділений у західному профілі над шаром 12, як світло-сірий ґрунт, що насичений вкрапленнями дрібної обпаленої глини і вугликів. Пов'язаний із заповнення об'єкту 2.

Об'єкт 2. Починаючи з глибини 0,68–0,78 м по всій площі шурфа, за винятком південно-західного кута, почали проявлятися тонкі прошарки попелу та суміші попелу і гумусу, які чергувалися між собою. У них масово траплялися фрагменти обпаленої глиняної обмазки та кераміки. Під цими прошарками з глибини 2,1 м залягав шар гумусу заповнений дрібними вугликами і печиною, а нижче нього шар, утворений сумішшю лесоподібного суглинку та гумусу і сірий шар, утворений сумішшю гумусу та попелу (рис. 11). На глибині 2,45 м поблизу східної стінки шурфа зафіксовано рештки глиняної конструкції, вірогідно печі чи вогнища, у вигляді скупчення перепаленої глини і вугілля (рис. 12). Усі ці шари становили заповнення археологічного об'єкту, контури якого виходили за межі шурфа. Керамічний матеріал зібраний в них представляють фрагменти стінок, вінець і донець горщиків, що виготовлені на гончарному крузі. Виділяється декілька відмінних способів формовки вінця. Перший тип — це вінця,

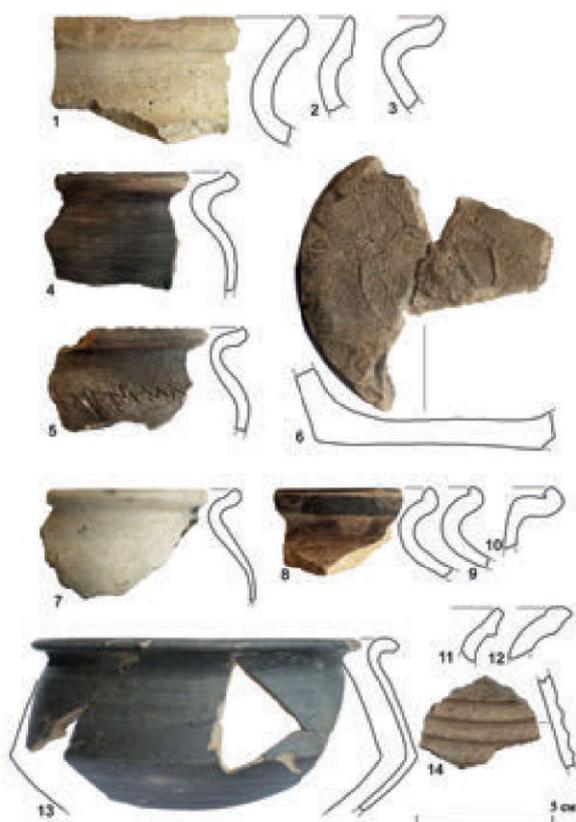

Рис. 7. 1–10 – знахідки з об'єкту 3, 1–6 – гл. 1,75–1,95 м (верхній рівень заповнення); 7 – гл. 1,8–2 м; 8–10 – гл. 2,3–2,45 м; 11–12 – знахідки з об'єкту 4; 13, 14 – знахідки з шару 16. Кераміка

Об'єкт 3. Південно-західний кут об'єкту 2 був перерізаний заповненням об'єкту 3. Його утворював ґрунт чорного кольору із домішкою дрібних вугликів, місцями попелу. У західній і південній стінках шурфа добре виділялися каштанові прошарки органічного ґрунту (шар 19), якими було перекрите заповнення об'єкту у його верхньому рівні. Вони починали проявлятися вже з глибини 1,9 м. Знахідки представлені переважно фрагментами керамічного посуду. Вінця горщиків вигнуті назовні і сформовані у формі загнутого усередину валика (рис. 7, 4–10). Знайдено також сферичний гудзик, діаметром 1,1 см, виготовлений із мідновмісного сплаву (рис. 8, 5). На його поверхні зроблено три невеликих круглих отвори. На основі аналогій типів вінець горщиків, час існування об'єкту відноситься до XII — першої половини XIII ст.

Об'єкт 4. Поблизу північної стінки шурфа прошарки заповнення об'єкту 2 були перерізані ямою, діаметром близько 0,8 м, яка простежувалася на глибину до 0,45 м. Її заповнення становив гумусований чорний ґрунт, який і залягав вище об'єкту, однак тут він містив відчутно більшу концентрацію вугликів. Контури об'єкту починали читатися із глибини 1,65 м, в шурф він потрапляв лише частково, не більше як на 0,3 м. На глибині 1,7–1,9 м у ньому було знайдено писанку. Вона має розміри 4,85×3,4 см і форму, що повторює куряче яйце (рис. 10). В нижній частині по центру присутній

виліплений у вигляді манжета, що має косозрізану зовнішню грань і закраїну внизу (рис. 6, 2, 3). У другого типу нижня закраїна зберігається, але зовні вінце опукле (рис. 5, 3). Третій тип представлений вінцем, яке має злегка опуклу зовнішню грань, але при цьому вона виступає угору, нагадуючи гребінь (рис. 6, 1). Четвертий тип складають вінця, що мають увігнуту зовнішню грань, яка утворює внизу невеликий валик чи плавну закраїну (рис. 5, 1, 2, 4). Усі описані типи вінця мають аналогії у керамічному комплексі городища Листвин, Дубенського р-ну, де датуються X–XI ст. [10, с. 55–63]. До цього періоду відносимо існування об'єкту 2.

Крім кераміки на глибині 2,3–2,45 м в об'єкті знайдено залізний виріб. Це виготовлена з дроту округла у перетині дужка, діаметром 0,5 см. Обидва її кінці обламані. Дріт сформований у техніці перекручування, внаслідок чого всю довжину виробу покривають щільні ритмічні завитки (рис. 8, 1, 1a). Виріб, вірогідно, є відерною дужкою. Аналогії таким відерним дужкам можна віднайти за матеріалами літописного Дорогобужа [3, с. 75, рис. 63, 2].

круглий наскрізний отвір. Тло писанки покрите поливою чорного кольору. По ньому поливою жовтого кольору, із дещо зеленавим відтінком країв, зроблено суцільний розпис фігурними парними дужечками. В середині писанки міститься кулька-калатальце, завдяки чому виріб створює характерний звук.

За технологічними особливостями декорування писанок Т. І. Макарова виділила дві групи таких виробів, пов'язавши їх виготовлення із двома центрами — у Києві та у Новгороді [2, с. 141–145]. До першої групи дослідниця віднесла писанки з зеленою або коричнево-бурою поверхнею, які розписані переривистими і хвилястими жовтими або світло-зеленими візерунками-дужечками. Для другої групи характерні вироби з чорною поверхнею, що вирізняється металічним блиском і більш досконалим візерунком. Однак за цими визначеннями, знайдену у Дубенському замку писанку складно впевнено віднести до якоїсь із цих груп, тому що виріб містить ознаки обох із них. За відсутності на сьогодні розробленої типологічно-хронологічної класифікації давньоруських писанок, вирішення цього питання поки що слід відкласти. Загалом дослідники сходяться на думці про сакральньо-оберегове призначення таких виробів, а їхній зв'язок зі світоглядними уявленнями слов'ян не викликає сумнівів [9, с. 81–85]. Ймовірно, що поступово писанки втрачають своє первісне магічне значення та будучи вже ремісничими виробами, використовуються як своєрідні обереги, що привертають добробут і захищають будинок з його мешканцями від злих сил.

В об'єкті знайдено залізний ніж із довгим черешком, прямокутним у перетині. Кінчик леза обламаний, на робочому краї воно має сліди тривалого використання, що позначилося на його підточуванні (рис. 8, 6). У заповненні об'єкту 4 знайдено також фрагменти кераміки. Серед них важливими для датування об'єкту є вінця двох горщиків. Перше має зверху невеличку скошену зовнішню грань, а внизу дзьобоподібний виступ, що відділяє вінце від шийки (рис. 7, 11). Друге вінце має слабо округлений верхній край, дещо витягнутий на зовні і відділений від потовщення у нижній частині невеликим заглибленням (рис. 7, 12). Перший зразок можна датувати на основі аналогій XI ст. Другий відображає перехід до уніфікації типів вінців у формі валика, який стає домінуючою формою в XII–XIII ст. Оскільки у розглянутому екземплярі цей процес ще був незавершений, вважаємо за можливе датувати його ранішим часом, а час існування об'єкту 4 відносити до кінця XI — початку XII ст.

Рис. 8. 1, 1а – фрагмент відерної дужки з об'єкту 2; 2–4 – знахідки з шару 9; 5 – гудзик з об'єкту 3; 6 – ніж з об'єкту 4. Залізо

Рис. 9. 1 – ріг козулі; 2 – ріг зі слідами різання. Шар 9

Рис. 10. Писанка із об'єкту 4

У гумусовому шарі (шар 9), який залягав над давньоруськими об'єктами також знайдено декілька вартих уваги виробів. Передусім це фрагменти керамічного посуду, який переважно належав горщикам. У структурі черепка присутні домішки піску, черепок одношаровий чи двошаровий на зламі. Колір поверхні варіюється від сірого у темних і світлих відтінках до бежевого і зрідка чорного кольору. Трапляються фрагменти виробів білого кольору, а також стінки, що покриті білим ангобом. На одному з донець відзначено присутність гончарного клейма (рис. 6, 15). Форма вінець має вигляд манжети, часто із злегка опуклою зовнішньою гранню і виділеною нижньою закраїною (рис. 6, 5–8). Нерідко трапляються складно профільовані вінця з увігнутою верхньою гранню, що виступає невеликим валиком всередину чи назовні (рис. 6, 9–12). Знайдено також значну збірку вінець, які мають валикоподібне закінчення, що загнуте всередину (рис. 6, 13, 14). Таким чином типологічні риси вінець горщиків демонструють присутність найбільш репрезентативних зразків для керамічного виробництва на Волині в X — першій половині XIII ст. Це у свою чергу свідчить про безперервність розвитку поселення на території Дубенського замку протягом зазначеного періоду. У шарі знайдено також ріг козулі і фрагмент рогу зі слідами різання (рис. 9, 1, 2).

Серед залізних виробів із культурного шару 9 потрібно відзначити знахідку наконечника стріли (рис. 8, 2). Перо має обламани бічні краї, тому можна лише припустити, що його максимальне розширення припадало приблизно на середину довжини. Черешок округлий у поперечному перетині, має слабо виражений уступ при основі пера. Втрати на краях пера не дозволяють сповна охарактеризувати його форму

Рис. 11. Шурф, фіксація об'єктів 2 і 3 на гл. 2,3 м

Рис. 12. Шурф, фіксація об'єктів 2 і 3 на гл. 2,45 м

Рис. 13. Поховання 1

(зокрема сказати були краї плавні чи огранені), тому вважаємо за можливе обмежитися його датуванням X–XIII ст. Знайдено уламок леза залізного ножа із черешком (рис. 8, 4) та уламок залізної товстої пластини з нерівними краями, кінець якої загнутий до основи у вигляді прямокутної петлі з внутрішнім отвором довжиною 2,4 см (рис. 8, 3). Було зроблено спробу віднайти аналогії цій деталі серед петлеподібних закінчень шпор, але усі випадки показують, що у збережених шпорах отвір цієї петлі коротший і становить близько 1,5 см. Тому впевнено атрибутувати цю деталь залізного виробу як частину конструкції шпори ми не можемо. Не виключено, що виріб закінчувався гачком для носіння якихось знарядь на ремені. Крім цього знайдено фрагменти інших оброблених залізних предметів, призначення яких складно встановити. Вочевидь, усі вони належать до періоду Давньої Русі.

Поховання 1. На переході від брунатно-чорного гумусованого ґрунту до сірого передматерикового ґрунту, на глибині 3,5 м зафіксовано людське поховання (рис. 13). Воно частково заходило у східний кут шурфу, тому повне розкриття кістяка було зроблено шляхом влаштування підбою. Контурів могильної ями прослідкувати не вдалося. Кістяк мав випростане положення, орієнтований черепом на схід. Верхня частина мала ознаки легкого повороту на лівий бік. На це вказувало положення верхніх кінцівок, ліва з яких була зігнута у лікті і кистю прилегла до лопатки, а права напівзігнутою лежала на грудях. Череп також лежав на лівому боці, нижньою щелепою близько до лівої ключиці. Супровідних матеріалів поблизу поховання не знайдено. У ґрунті, що оточував кістяк і потенційно є заповненням могильної ями знайдено фрагмент ліпної кераміки. Це черепок коричневого кольору ззовні і сірого зсередини,

мучнистий на дотик, у його текстурі присутні домішки шамоту. Така кераміка, ймовірно, належить могилянській групі ранньозалізного віку. Другий черепок походить від гончарної посудини, сірого кольору з лощеною зовнішньою поверхнею і відноситься до черняхівської культури.

Відзначимо, що вище поховання на глибині 2,65–2,85 м у чорному гумусованому ґрунті (шар 16) знайдено фрагменти кераміки вельбарської культури, зокрема денце посудини лощене по внутрішній і зовнішній поверхні. З цього ж шару походить типова черняхівська миска, біконічної форми, з коротким плавно відігнутих назовні вінцем (рис. 7, 13). Вона тонкостінна, має дбайливо лощену зовнішню поверхню, кераміка добре випалена, міцна і дзвінка при постукуванні. Знайдено також фрагменти глиняної обмазки.

Культурно-хронологічна атрибуція виявленого поховання ускладнена відсутністю супровідних предметів. На нашу думку, присутні підстави для припущення про його зв'язок з могилянською групою ранньозалізного віку або із черняхівською культурою.

Матеріали з шурфа дозволяють виділити наступні періоди освоєння давнім населенням території, на якій в період пізнього середньовіччя збудували свій замок князі Острозьких. Найдавніші знахідки з нього відносяться до могилянської групи ранньозалізного віку. Значно більша кількість кераміки належить до вельбарської і черняхівської культур римського часу. Вона пов'язана із поселенням, що існувало тут у кінці II–IV ст. В другій половині чи кінці X ст. на цій ділянці з'являється житлова будівля, яка в XI ст. була знищена пожежею, сліди якої добре відображені у стратиграфії шурфу. В кінці XI — на початку XII ст. діяльність населення тут простежується уже на прикладі об'єкту 4, у заповнення якого потрапила давньоруська писанка. Згодом в XII — першій половині XIII ст. на цьому місці існує житлова будівля, яка частково перекриває площу житла X–XI ст. Знахідки таких виробів як писанка, наконечник стріли і ножі свідчать про достатньо заможний характер їхніх власників, господарські та військові заняття. В цілому ці речі є проявами багатства того інвентарю, що оточував мешканців окольного города літописного Дубена та засвічував їхню міську культуру.

Джерела і література

1. Гупало В. Д. Звіт про результати роботи Дубенської археологічної експедиції Державного історико-культурного заповідника у м. Дубно Рівненської області за 1997 рік. Дубно, 1997. 38 с.: іл. Фонди Державного історико-культурного заповідника м. Дубно, нд-4853.
2. Макарова Т.И. О производстве писанок на Руси // Культура Древней Руси. М., 1966.— С. 141–145.
3. Прищепя Б.А., Нікольченко Ю. М. Літописний Дорогобуж в період Київської Русі. До історії населення Західної Волині в X–XIII століттях: [монографія].— Рівне: Державне редакційно-видавниче підприємство, 1996.— 248 с.
4. Прищепя Б. А. Отчет о работе археологической экспедиции Ровенского краеведческого музея в 1984 году. Ровно, 1985. 37 с.: ил. Науковий архів Інституту археології НАН України, 1984 / 171.
5. Пшеничний Ю. Ділянки просторової структури літописного Дубена у дослідженнях 2014–2017 рр. // Археологічні зошити з Пересопниці. Пересопниця, 2018.— Вип. 6.— С. 144–162.
6. Пшеничний Ю. Звіт про археологічні розвідки у м. Дубні Рівненської області у 2011 році. Дубно, 2012. 56 с.: іл. Фонди Державного історико-культурного заповідника м. Дубно, нд-4865.

7. Ратич О. Древньоруські археологічні пам'ятки на території західних областей УРСР.— Львів: Вид-во Академії наук УРСР, 1957.— 96 с.
8. Свешніков І. К., Гупало В. Д. Звіт про результати роботи Дубнівської археологічної експедиції Державного історико-культурного заповідника у м. Дубно Рівненської області за 1995 р. Дубно, 1995. 28 с.: іл. Фонди Державного історико-культурного заповідника м. Дубно, нд-4852.
9. Седов В. В. Писанки // Славяне и их соседи (археология, нумизматика, этнология).— Минск, 1998.— С. 81–85.
10. Чайка Р. Давньоруське городище Листвин і його околиці у X–XI ст. / упоряд. Т. Р. Милян.— Львів: Ліга-Прес, 2009.— 214 с.

Пшеничний Ю. Л. Нові джерела до вивчення матеріальної культури літописного міста Дубен на основі результатів шурфування 2023 році.

У статті подано результати опрацювання археологічних комплексів, отриманих під час шурфування на території Дубенського замку у 2023 р. Найбільша кількість знахідок, а також археологічні об'єкти, виявлені під час досліджень належать до періоду Давньої Русі, коли територія бастионного замку князів Острозьких була зайнята укріпленням та будівлями окольного города літописного Дубена. Проаналізовано матеріальні комплекси трьох археологічних об'єктів цього часу. Така непересічна знахідка, як писанка дозволяє характеризувати нові сторони життя мешканців цієї території у період формування тут міського центру в X–XII ст.

Ключові слова: Дубно, замок, шурф, культурний шар, Давня Русь.

Pshenychnyi Y. L. New sources for the study of the material culture of the chronicle town of Duben based on the results of excavation in 2023.

The article presents the results of the processing of archaeological complexes obtained during excavations on the territory of Dubno Castle in 2023. The largest number of finds, as well as archaeological objects discovered during the research, belong to the period of Ancient Rus, when the territory of the bastion castle of the Ostroh princes was occupied by fortifications and buildings of the hill-fort of the chronicle city of Dubno. The material complexes of three archaeological objects from this period are analysed. Such an extraordinary find as a pysanka allows us to characterise new aspects of the life of the inhabitants of this territory during the formation of the urban centre here in the X–XII centuries.

Key words: Dubno, castle, pit, cultural layer, Ancient Rus.